

ҚАЗАҚСТАН МЕН ҚЫТАЙ АРАСЫНДАҒЫ САУДА-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҰНТЫМАҚТАСТЫҚТЫҢ БАСТЫ БАСЫМДЫЛЫҚТАРЫ: ҚАЗАҚСТАНДЫҚ КӘСІПОРЫНДАРДЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

А. Еркін^{ID}, Ғ.М. Дүйсен^{ID}

АНДАТПА

Мақаланың негізгі мақсаты – Қазақстан мен Қытай екі ел арасындағы сауда-экономикаға байланысты ортақ көпжақты түрлі келісімдер мен жаңа перспективаларға талдау жасау. Еліміздің Қытаймен экспорт-импорттық қатынастарының жай-күйін, сондай-ақ отандық кәсіпорындарды дамытудың жолдарын зерттеуге басымдық беріледі. Осы мақсатты орындау үшін алдымен, еліміздің тәуелсіздік жылдарындағы Қытаймен сауда-экономикалық ынтымақтастық барысында қол жеткізілген, нақты статистикалық көрсеткіштермен ұсынылған көрнекті нәтижелер талданды. Қазірге дейін Қытай мен Қазақстан арасындағы серіктестік негізінен мұнай-газ, кен өнімдері, ауылшаруашылық және өнеркәсіп саласы төңірегінде жиі айтылғанымен, екіжақты тауар-сауда айналымының жалпы жағдайы, қытайлық компаниялардың отандық кәсіпорындарды дамыта алатын жолдары ішкерлей зерттелмей келген еді. Бұл мақалада осы олқылық ескеріліп, Қытаймен екіжақты сауда қатынасын жеделдете дамытудың әртүрлі артықшылықтары талданады. Зерттеу тақырыбының белсенділігі мен күрделілігін ескере отырып, Қытай мен Қазақстан арасындағы экспорт-импорттық жағдайды анықтау кезінде статистикалық талдау әдісі қолданылды. Ал еліміздің экономикалық дамуы мен сыртқы саудадағы өзгерістері салыстырмалы әдістер арқылы шешім тапты. Қытай мен Қазақстан арасындағы ұзақ мерзімді ынтымақтастық барысындағы келісімдер, ірі жобалар, сондай-ақ перспективалар, болашақтағы өзгерістер терең сараптау, талдау, жинақтау, қорытындылау сынды ғылыми жұмыс стиліне сай зерттеу әдістері қолданылды. Мақаланың жаңалығы ретінде Қытай мен Қазақстан екі ел арасындағы тауар айналымы, оның ел экономикасы мен әлеуметтік жағдайына әсері, пайдасы мен зияны, қазақстандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың жолдары терең талданып қорытындыланды. Әрі тың ғылыми тұжырымдар мен ұсыныстар алға қойылды.

Түйін сөздер: Қытай мен Қазақстан, отандық кәсіпорындар, дамыту жолдары, ортақ мүдде аясындағы жобалар, тауар сауда айналымы, бәсекелестік, жаңа перспективалар.

ҚР ҒЖБМ ҒК Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, Алматы, Қазақстан

Автор-корреспондент:
Ғ.М. Дүйсен,
galym.m.duisen@gmail.com

Сілтеме:
Еркін А., Дүйсен Ғ.М. Қазақстан мен Қытай арасындағы сауда-экономикалық ынтымақтастықтың басты басымдылықтары: Қазақстандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру жолдары // Адам әлемі. – 2026. – Т. 28. – №4 (110). – Б. 146-157. – DOI: 10.48010/f1f90p38

Ашық қолжетімділік
© Автор(лар), 2026
Бұл ашық қолжетімді мақала Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) лицензиясының талаптарына сәйкес таратылады.
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Редакцияға түсті: 16/02/2026
Қабылданды: 11/08/2026
Онлайн жарияланды: 30/10/2026

Основные приоритеты торгово-экономического сотрудничества Казахстана и Китая: пути повышения конкурентоспособности казахстанских предприятий

Аннотация. Основной целью статьи является анализ различных соглашений и новых перспектив торгово-экономического сотрудничества между Казахстаном и Китаем. Приоритетное внимание уделяется изучению состояния экспортно-импортных отношений нашей страны с Китаем, а также путей развития отечественных предприятий. Для достижения этой цели, прежде всего, были проанализированы выдающиеся результаты, достигнутые в торгово-экономическом сотрудничестве с Китаем за годы независимости нашей страны, представленные конкретными статистическими показателями. До сих пор партнерство между Китаем и Казахстаном обсуждалось в основном в сферах нефти и газа, минеральных продуктов, сельского хозяйства и промышленности, однако общее состояние двусторонней торговли и пути, с помощью которых китайские компании могут развивать отечественные предприятия, досконально не изучались. В данной статье этот пробел учтён, и анализируются различные преимущества ускорения развития двусторонних торговых отношений с Китаем. Методы исследования применялись в соответствии со стилем научной работы, такие как углубленный анализ, анализ, синтез и заключение соглашений, крупных проектов, а также перспектив и будущих изменений в ходе долгосрочного сотрудничества между Китаем и Казахстаном. Новизна статьи заключается в глубоком анализе и выводах о товарообороте между Китаем и

Казахстаном, его влиянии на экономику и социальную ситуацию страны, его пользе и вреде, а также путях повышения конкурентоспособности казахстанских предприятий. Предложены новые научные выводы и рекомендации.

Ключевые слова: Китай и Казахстан, отечественные предприятия, пути развития, проекты общего интереса, товарооборот, конкуренция, новые перспективы.

Main Priorities of Trade and Economic Cooperation between Kazakhstan and China: Ways to Increase the Competitiveness of Kazakhstani Enterprises

Abstract. The main purpose of the article is to analyze various agreements and new prospects for trade and economic cooperation between Kazakhstan and China. Priority is given to studying the conditions of Kazakhstan's export-import relations with China, as well as ways to develop domestic enterprises. To achieve this goal, first of all, the outstanding results achieved in trade and economic cooperation with China since our country's independence were analyzed and presented with using specific statistical indicators. Until now, the partnership between China and Kazakhstan has been discussed mainly in the areas of oil and gas, mineral products, agriculture, and industry but the overall state of bilateral trade and the ways in which Chinese companies can help develop domestic enterprises have not been thoroughly studied. This article addresses this gap and analyzes the various benefits of accelerating the development of bilateral trade relations with China. Taking into account the dynamic nature and complexity of the research topic, statistical analysis methods were used to determine the export-import situation between China and Kazakhstan. The country's economic development and changes in foreign trade were assessed using comparative methods. Research methods appropriate to scientific work were used, such as in-depth analysis, synthesis, as well as the examination of agreements, major projects, and prospects, and future changes in the long-term cooperation between China and Kazakhstan. The novelty of the article lies in the in-depth analysis of trade turnover between China and Kazakhstan, its impact on the country's economy and social situation, its benefits and drawbacks, and ways to increase the competitiveness of Kazakhstani enterprises. New scientific conclusions and recommendations are put forward.

Keywords: China, Kazakhstan, Domestic Enterprises, Development Pathways, Projects Of Common Interest, Trade Turnover, Competitiveness, New Prospects.

Kіріспе

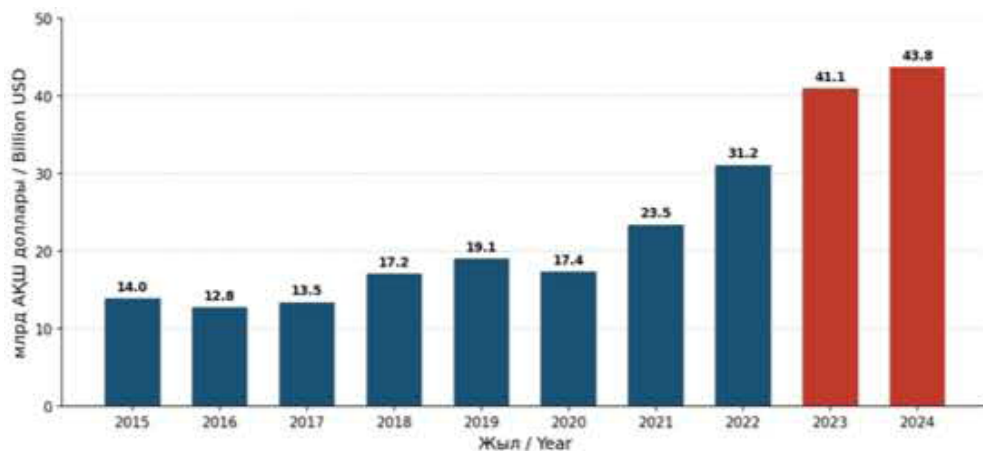
2022 жылдың қыркүйегінде Қытай мемлекетінің төрағасы Си Цзиньпин Қазақстанға мемлекеттік сапармен келді. Екі мемлекет басшылары Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы арасындағы дипломатиялық қатынастардың 30 жылдығына орай екі ел арасындағы бірлескен мәлімдемесіне қол қойды. Мәлімдемеде дипломатиялық қарым-қатынас орнағаннан бері, өткен 30 жыл ішінде Қытай мен Қазақстан арасындағы екіжақты сауда көлемі айтарлықтай өскені және екі тараптың да екіжақты сауда ауқымын одан әрі кеңейтуге дайын екендігі атап өтілді. Қазақстан Қытай үшін «Жібек жолы экономикалық белдеуін» ілгерілетудегі шешуші ел ғана емес, сонымен қатар Қытайдың Орталық Азиядағы негізгі ынтымақтастық серіктесі болып табылады. Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы сауда қатынастардың тереңдеуімен көптеген ғалымдар Қытай мен Орталық Азия тауар саудасы туралы бірқатар зерттеулер жүргізді. Біріншісі – Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы жалпы экономикалық және сауда қатынастары тұрғысынан зерттеу. Екінші, «Бір белдеу, бір жол» бастамасын алға жылжытқаннан бері Қытай біртіндеп Орталық Азияның маңызды сауда серіктесіне

айналды. Бұл енді бір жағынан Азиядағы көптеген елдердің тұрақтылығына, өңірлік қауіпсіздігіне, сондай-ақ экономикалық дамуына үлкен ықпал жасайды. Олар Қазақстан, Өзбекстан, Қырғызстан, Тәжікстан қатарлы Орталық Азиядағы көп елдермен ірі сауда және стратегиялық серіктес бола отырып, өздерінің ұзақ мерзімдік геосаяси мақсаттарын да іске асыруға талпынады.

Қазақстан қазіргі даму тұрғысынан айтқанда, көрші ел Қытаймен көпжақты ынтымақтастықты жақсартпауға амалсыз. Өйткені бүгінгі Қытай бүкіл халықаралық қауымдастыққа ықпал етіп отырған қуатты елдердің біріне айналды. Бастысы Қытай АҚШ бастаған ірі державалардың Орталық Азияға бағыттаған геосаяси жоспарларын іске асыруына, яғни саяси ойын алаңына айналдыруына қарсы пәрмен көрсетіп келе жатқан ел. Оның куәсі ретінде Қытай жетекшілігімен құрылған «Шаңхай ынтымақтастық ұйымы», «Ортақ тағдыр қауымдастығы» қатарлы бірлестіктер Азиядағы көрші елдердің қауіпсіздігі мен бейбіт дамуын көзде ұстайды. Әсіресе «Үнді-тынық мұхит стратегиясы» жобасы іске қосылғаннан кейін «Халықаралық ашық аймақ және ортақ қорғану» секілді қисынсыз сылтаулармен АҚШ Азия аймағына орта қашықтықтағы зымырандар орнату мақсат-ниетін ашық жариялады. Бұған бірінші болып Қытай

үкіметі үзілді-кесілді қарсы тұрды. Жалпы жақтан Орталық Азияның, кіші көлемнен өз мемлекетіміздің саяси тұрақтылығы

мен экономикалық жақтан әлеуеттенуіне Қытайдың ықпалын әсте төмен бағалау мүмкін емес.

1-диаграмма. Қазақстан-Қытай екіжақты сауда көлемінің динамикасы, 2015–2024 жж. (млрд АҚШ доллары)

Қазір Қытай мен Қазақстан арасындағы дипломатиялық қарым-қатынас тұрақсыз халықаралық жағдайлардың сынағынан өтіп, жоғары өнімділік деңгейге қол жеткізді. Айталық, Қазақстанның Қытайдағы төтенше және өкілетті елшісі Шахрат Шакизатұлы Нұрышев жариялаған мәліметтерге сүйенсек: «Қазақстан мен Қытай арасындағы екіжақты сауда 2024 жылы рекордтық деңгейге жетіп, 43,8 миллиард АҚШ долларын құрады, бұл өткен жылмен салыстырғанда 6,8%-ға өскен. Қытай Қазақстанның ең ірі сауда серіктесі және инвестицияның маңызды көзі болып қала береді, 2024 жылы Қазақстанға тікелей инвестициялар 1,19 миллиард АҚШ долларынан асты. Қазіргі уақытта Қазақстан мен Қытай жалпы сомасы 66,4 миллиард АҚШ долларын құрайтын 224 инвестициялық жобаны ілгерілетуде, ал Қазақстанда Қытай тікелей қаржыландырған 6000-нан астам кәсіпорын тіркелген» [1].

Бұл зерттеу мақалада Қазақстан мен Қытай арасындағы экономикалық және сауда ынтымақтастығының қазіргі басым бағыттары, жалпы жағдайы, ынтымақтастықтың негізгі салалары жүйелі түрде талданады. Сонымен қатар, Қазақстандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың әртүрлі тиімді жолдары зерттеледі, және қазіргі уақытта іске асырылып, жүргізіліп отырған жоба-нысандардың нақты жағдайларына сәйкес бірлестіре қарастырылады. Қазақстандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін

арттыруда үкіметтік қолдау мен маңызды шешімдердің типтік жағдайларына да талдау жасалады.

Әдіснама

Зерттеудің теориялық негізін қалау үшін Қазақстан-Қытай экономикалық және сауда ынтымақтастығы саясаты, өнеркәсіптік өзара толықтыру және кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігі бойынша тиісті теорияларды жүйелі түрде қарастыру көзделді. «Орталық Азия қоғамдастығы (ОАҚ) елдері тарихи тұрғыдан біртұтас кеңістік ретінде қарастырылатындығына» [2, 55 б.] бағыттай отырып, отандық кәсіпорындарды дамытуды нысана етеді. Алға қойылған міндеттерді шешу және зерттеу жұмысының теориялық негізін бекемдеу мақсатында шетелдік және отандық ғалымдардың ғылыми тұжырымдары басшылыққа алынды. Сонымен бірге үкімет сайттарында жарияланған сенімді санды мәліметтер мен дереккөздер қажетке қарай пайдаланылды.

Мақалада зерттеу құралдарының үйлесіміне негізделген мынадай бірқанша кешенді әдіснамалық зерттеу тәсілдер қолданылды.

Салыстырмалы талдау жасау әдісі

Отандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың жолдарын табу, қарастыру үшін Қазақстан кәсіпорындарын Қытаймен ынтымақтастық модельдерімен, яғни компанияларымен түрлі жағынан салыстырмалы талдау жасау әдісі қолданылды.

Санды мәліметтерге негізделген әдісі

Терең талдау үшін энергетика, ауыл шаруашылығы және логистика сияқты негізгі ынтымақтастық салаларындағы қазақстандық кәсіпорындарды таңдау, олардың Қытай нарығын, технологиясын пайдалану арқылы бәсекеге қабілеттілікті арттырудағы табысты тәжірибелері мен қиындықтарын қорытындылау, әрі санды мәліметтерге сүйене отырып жан-жақты талдау жасау.

Сұхбат және сауалнама әдісі

Қазақстандық кәсіпорын басшыларымен, сала сарапшыларымен және үкімет шенеуніктерімен тікелей ақпарат алу және ынтымақтастықтағы нақты қажеттіліктер, кедергілер және тиімді жолдар туралы түсінік алу үшін жартылай құрылымдалған сұхбаттар жүргізу.

Негізгі бөлім

Қазақстан тәуелсіздігін жариялаған алғашқы жылдардан (1992 ж.) бері Қытаймен ұзақ мерзімді, өзара ынтымақтастық қарым-қатынастар орнатып келеді. Қазір екі ел арасындағы экономикалық және сауда ынтымақтастық деңгейі жоғары өрлеуге көтеріліп, оң нәтижелерге қол жеткізді. Бұл бір жағынан ел экономикасының дамуына тың серпін қосса, келесі жағынан тиімсіздіктер ала келуі мүмкін деген алаңдаушылық тудырады. Әсіресе экономиканың жершарылануына ілесе әр ел жағдайы да ұқсамаған бәсекемен қоса қауіп- қатерлерге де дөп келіп отыр. Сол себепті отандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттігін арттыру мақсатында үкімет тарапынан бірқатар тиімді саяси шешімдер жасалуы, жаңа жобалар алға қойылуы қажет.

1-кесте. Қазақстан мен Қытай арасындағы негізгі секторлардағы инвестициялардың бөлінуі (2024 жылға дейін)

Инвестициялық салалар	Жобалар саны	Инвестиция (млрд \$)	Пайыздық үлес
Энергетика және ресурстар	85	28,5	42,9%
Көлік және логистика	42	16,8	25,3%
Өндіріс	58	12,4	18,7%
Ауыл шаруашылығы	23	4,5	6,8%
Технологиялық инновация	16	4,2	6,3%
БАРЛЫҒЫ	224	66,4	100%

Қазақстан мен Қытайдың сауда-экономикалық қатынастарының негізгі тірегі болып табылатын инвестициялық ынтымақтастық кең ауқымдылығымен және

Бұл мәселелерді талқылау кезінде әуелі Қазақстан мен Қытай арасындағы сауда-экономикалық ынтымақтастығының жалпы жағдайына, басым бағыттары мен одан келер қауіп, сын-сынақтарды талқылап, шешуге тиісті мәселелер мен талаптарды ортаға қоямыз. Алға қойылатын бұл мәселелерді тиянақты талдап көрсету үшін мынадай бірқанша түйіндерге бөліп қарастыру көзделеді.

Қазақстан-Қытай арасындағы сауда-экономикалық ынтымақтастығының қазіргі жағдайы және басты бағыттары

Сауда және инвестициялық ынтымақтастық

Қазақстан мен Қытай арасындағы сауда-экономикалық селбестік қатынас барған сайын тереңдеп, бұрын көрілмеген өреге көтерілді. 2024 жылы екіжақты сауда көлемі 43.8 миллиард АҚШ долларына жетті [3, 63-94 бб.]. Бұл рекордтық көрсеткіш негізінде екі ел басшылары алдағы бірнеше жылда сауда көлемін тағы еселеп арттыруды көздеген ауқымды жоспарлар жасады. Сауда құрылымы тұрғысынан екі тарап та дәстүрлі ресурстық саудадан жоғары құнға ие әртараптандырылған саудаға біртіндеп ойысты. Қазақстан Қытайға энергетикалық және минаралдық ресурстарды экспорттап қана қоймай, сонымен бірге шикізаттық емес тауарлар экспортының үлесін де үнемі кеңейтіп келеді. Бұл – қазақстандық компаниялардың жаһандық құндылықтар тізбегіндегі орнын біртіндеп жақсартып, маңызды сатыға көтеріліп келе жатқанын түсіндіреді. Екі ел арасындағы инвестициялық қатынастың түрлері мен арту барысын кесте арқылы көрсетсек:

көпжақты салаларды қамтитындығымен ерекшеленеді. ҚР Сыртқы істер министрлігінің мәліметі бойынша, қазіргі «Қазақстан мен Қытайдың инвестициялық

ынтымақтастық жобаларының дерек-қорында жалпы құны шамамен 66,4 миллиард АҚШ долларын құрайтын 224 жоба бар» [4, 13-34 бб.] екендігі айтылады. Бұл инвестициялық жобалар энергетика, көлік, өндіріс, ауыл шаруашылығы және ғылыми-технологиялық инновациялар сияқты бірнеше саланы қамтиды. Олар қазақстандық кәсіпорындарға капитал, технология және басқару тәжірибесін ұсынады, сол арқылы отандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруына берік негіз қалап береді.

Энергетика және инфрақұрылым саласындағы ынтымақтастық

Энергетикалық ынтымақтастық – Қазақстан мен Қытайдың сауда-экономикалық қатынастарының басты тірегі, әрі екі ел кәсіпорындары арасындағы ынтымақтастықтың негізгі саласы болып табылады. Қазақстан табиғи энергияға бай ел ретінде Қытаймен мұнай және газ барлау, өндіру мен өңдеу саласында кең ауқымды ынтымақтастық орнатты. Атап айтқанда, Қазақстан мен Қытайдың энергетикалық ынтымақтастығы қарапайым саудадан ірі өнеркәсіптік ынтымақтастыққа дейін дамып көтерілгенін атап өткен жөн. Мысалы, Шымкент мұнай өңдеу зауытын жаңғырту жобасы Қазақстанның мұнай өңдеу қуатын анағұрлым арттырып қана қоймай, сонымен қатар технологияларды трансферттеу арқылы Қазақстандық кәсіпорындардың технологиялық деңгейін жоғарылатып, мамандану мүмкіндіктерін күшейтті.

Сонымен қатар, инфрақұрылым саласындағы ынтымақтастықта әр екі тарапта ерекше маңызды нәтижелерді қолға келтірді. Қазақстан мен Қытай көлік және логистика саласында бірнеше ірі инфрақұрылымдық жобаларды бірлесіп жүзеге асырды.

Қазақстан өзінің тамаша географиялық ерекшеліктерінің арқасында, ол Қытай мен Еуропа арасындағы сауда жолдарын байланыстыратын Орталық Азиядағы маңызды қатынас-көлік торабы болып саналады. Бұл туралы санды мәліметтерге сүйенер болсақ: «Қытай-Еуропа жүк пойыздарының 80%-тен астамы Қазақстан арқылы өтеді, ал 2024 жылы теміржол жүк тасымалының рекордтық көрсеткіші 32 миллион тоннаға жеткен» [5]. Бұл инфрақұрылымдық жобалар Қазақстанның логистикалық жағдайларын одан ары жақсартып қана қоймай, Қазақстандық кәсіпорындардың пайдала-

ну шығындарын азайтуға және нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін арттыруға зор қолдау көрсетті.

Өндіріс және технология трансферті

Өндіріс және технологиялар жағындағы ынтымақтастық – Қазақстан мен Қытай екі ел арасындағы сауда-экономикалық ынтымақтастығын жаңа белеске көтерудегі маңызды арна, әрі Қазақстандық бизнестің, кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың негізгі саласының бірі. Бұған Қытайдың Жиң лүй жолаушылар автокөлігі (金旅客车) мен Қазақстандық ASTANA MOTOR серіктігі арасында ортақ келісім-шарт бойынша жүргізіліп жатқан автокөлік өнеркәсібін мысалға алуға болады. Жиң лүй жолаушылар автокөлік серіктестігі KD жобасын құру арқылы, Қазақстанға отандық автокөлік (автобус) өндірісі қуатын арттыруға көмектесті. Бастапқы кезде күніне бір автобус шығарса, кейін өндіріс қарқыны біртіндеп жоғарылап, жылдық өндіріс көлемі 600-ден асты[6, 45-55 бб.]. Сөйтіп отандық автобус өндірісі аймақтағы ең жоғары көрсеткішке жетті.

Ортақ мүдде, ортақ тиімділік мақсатындағы іске асырылып отырған бұл өндірістік ынтымақтастық тек Қазақстанның ішкі нарығының қажеттіліктерін қанағаттандырып қана қоймай, сонымен бірге технологияларды трансферттеуге басымдылық танытады. Сондай-ақ олардың ішінен болашағы барларын таңдап дамыту арқылы отандық компаниялардың технологиялық күші мен басқару деңгейін айтарлықтай арттырады. Бұл туралы Жиң лүй жолаушылар автокөлігін жасау компаниясының экспорттық сату жөніндегі директоры Жиян Анмин былай деп мәлімдейді: «Біз серіктестерімізге өз жерінде өздерінің KD жобаларын құруға көмектесуге дайынбыз. Олардың саудасын жандандырып, клиенттерін көбейтуіне тілектеспіз. Жергілікті билік органдары бізден жұмыспен қамтуды кеңейту, экономикалық даму-ды белсенді қолдау, отандық өнеркәсіптік қуатты арттыру қатарлы жақтарына көбірек назар аударып үлкен үміт артады» [7]. Міне бұл көзқарастың өзінен талқыланып отырған ынтымақтастықтың, яғни Қытайлық компаниялардың Қазақстандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруда зор маңыз алатындығын көруге болады.

2-кесте. Қазақстан мен Қытай арасындағы өндірістік ынтымақтастықтың түйінді жобалары

Жоба	Ынтымақтастық аясы	Бәсекеге қабілеттілікке ықпалы	Жұмыс орны
Автокөлік өндірісі	Жиң лұй + ASTANA MOTOR KD жобасы	Жергілікті өндірістік қуатты арттыру	650
Мұнай-химия	Шымкент МӨЗ жаңғырту жобасы	Мұнай өңдеу технологиясын арттыру	1 200
Су инфрақұрылымы	CEEC су ресурстары жобасы	Инновациялық басқару әдістерін енгізу	300
Машина жасау	«31» (Сань И) локализациялау жобасы	Ауыр машина жасау қуатын арттыру	500

Ауыл шаруашылығы және жасыл технологиялар саласындағы ынтымақтастық

Ауыл шаруашылығы және жасыл технологиялар – Қазақстан мен Қытай арасындағы сауда-экономикалық ынтымақтастығының кең даму перспективалары бар жаңа салалары. Ірі ауылшаруашылық елі ретінде Қазақстан Қытайдың ауылшаруашылық жақтарындағы өнімді жаңалықтарды, озық технологияларын енгізіп, әрі сауда қатынасы арқылы өзара тиімділікті сақтай отырып, ынтымақтастықтың баянды алға жылжуына кеңінен жол ашты. «2025 жылдың ақпан айында Қазақстан мен Қытайлық кәсіпорындардың сауда жәрмеңкесі өтті» [8]. Сауда жәрмеңкесінде екі тараптың ауылшаруашылық өнімдерін импорттау және экспорттау туралы келісімдерден басқа да сегіз түрлі ынтымақтастыққа қол қойылды. Бұл жолғы іс-шара екі ел арасындағы ауылшаруашылық ынтымақтастығына жаңа серпін берді.

Жасыл технологиялар саласында қытайлық компаниялар Қазақстанның тұрақты дамуына бағытталған көпсалалы жобаларына белсенді қатысып келеді. Мәселен, Қытай энергетикалық инженерлік корпорациясы (CEEC) (China Energy Engineering International Group) Қазақстанның су ресурстарына назар аударып, еліміздің су инфрақұрылымын жаңғырту, су ресурстарын басқарудың инновациялық әдістерін енгізу бойынша тың жобалар жасалды. Сонымен қатар су ресурстарын есепке алу мен бөлуді цифрландыруға, тазартылған ағынды суларды қайта өңдеуге, су үнемдейтін технологияларды ілгерілетуге баса мән берді, әрі алға қойған жоба-нысандар бойынша екіжақты келіссөздер жүргізді. Ынтымақтастықтың бұл түрі қазақстандық компанияларға озық технологияларды игеруге және жасыл экономикадағы бәсекеге қабілеттілігін арттыруға көмектеседі.

Қытаймен жасалған екіжақты ынтымақтастықтарға сүйеніп, Қазақстандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру жолдары

Технологиялар трансферті және инновациялық әлеуетті арттыру

Технология трансферті – отандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың негізгі бір жолы. Қазақстан мен Қытай сауда-экономикалық ынтымақтастығы, әсіресе өнеркәсіптік кооперация жобалары арқылы қытайлық кәсіпорындар (ірі компаниялар) Қазақстанға айтарлықтай көлемде озық технологиялар мен өндірістік процестерді трансферттеді. Жиң лұй жолаушылар автокөлігі компаниясын мысалға алсақ, бұл компания отандық кәсіпорын жұмысшыларына көлік құрастыруды ғана емес, сонымен бірге оларға кешенді техникалық оқытумен қоса инженерлік алмасулармен қамдайды, әрі автобус өндірісі технологияларын меңгеруге көмектеседі. Жиң лұй жолаушылар автокөлік компаниясының шетелде сату бөімінің бас менеджерінің орынбасары Ху Хуэй: «Қазақстандағы ASTANA MOTOR компаниясының инженерлері түсініксіз болған жайлар туралы сұрақтар қойып, және өздерін мазалайтын әрбір мәселені жазып алуға бар мүмкіндікті пайдаланады, олрдың бұл әрекеті бейне шетелде оқитын студенттерге көбірек ұқсайды», – деді [9].

Міне бұл технологиялық ынтымақтастық отандық кәсіпорындардың технологиялық инновациялық мүмкіндіктерін айтарлықтай арттырды. Бастапқы кезде сенімнен күдік басым болып, бір мезет «алдымен енгізу, одан соң проблемаларды шешу» деген проактивті тәсілге ойысты. Кейін аталған бұл қатынастан өнімді нәтижелер көріне бастаған соң ғана сенім пайда болып, көзқарас өзгерді. Қазақстандық кәсіпорын

жұмысшылары арасындағы көзқарастың өзгеруі – отандық кәсіпорын инженерлері мен жұмысшыларының Қытайлық технологияны тануының артуын және өздерінің техникалық мүмкіндіктерін көрсетеді. Ең бастысы, бірлескен инновациялар арқылы қазақстандық және қытайлық кәсіпорындар жергілікті нарықта кездесетін техникалық қиындықтарды бірлесіп шешті. Мысалы, Жиң лүй жолаушылар автокөлік компаниясы қарлы, батпақты, тайғақ жолдарға (Ресей, Қазақстан қатарлы елдерге бағыттап) арналған жоғары қуатты жаңа түрді әзірлеу жобалық тобын құрды. Бұл жергілікті технологиялық инновация қазақстандық компаниялардың нарықтық қиындықтарға төтеп беру қабілетін одан әрі нығайтады.

Өнеркәсіп тізбегінің интеграциясы және нарықтың кеңеюі

Қазақстан мен Қытай арасындағы сауда-экономикалық ынтымақтастық отандық кәсіпорындарға аймақтық, тіпті жаһандық өндірістік тізбектерге интеграциялану үшін құнды мүмкіндіктер берді. Екіжақты жобаларға қатысу – қазақстандық кәсіпорындар өздерінің өндірістік қуатын анағұрлым арттырып қана қоймай, сонымен қатар қытайлық компаниялармен ынтымақтастық арқылы кеңірек нарық желісіне қол жеткізеді. Мысалы, Қазақстанның үш ірі мұнай өңдеу зауыты – Павлодар, Атырау және Шымкент – Қытаймен және басқа елдермен ынтымақтастық орнатуда. Бұлар әлемдік озық тәжірибелерге сәйкес отандық зауыттардың (Павлодар, Атырау және Шымкент) мұнай өңдеу тиімділігін 94%-ға дейін арттыруға бағыттайды. Аталған ынтымақтастық Қазақстандық мұнай компанияларының технологиялық деңгейін жақсартып қана қоймай, сонымен қатар олардың халықаралық нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін арттырды.

Нарықты кеңейту тұрғысынан алғанда, Қазақстан-Қытай арасындағы ынтымақтастық екі елге тең пайда жеткізеді. Қытай нарығын дамытып қалмай, қазақстандық кәсіпорындар көлемін кеңейтіп, халықаралық сауда желісін ашуға мұрындық болды. Қазақстанның Қытайдағы елшісі Шахрат Нұрышев Қазақстан «Қытайға шикізаттық емес тауарлар экспортын кеңейтуге» міндеттенетінін мәлімдеді [10, 115 б.]. 2025 жылдың ақпан айында өткен Қазақстан мен Қытай кәсіпкерлерінің

экономикалық және сауда жәрмеңкесінде екі тарап энергетика саласындағы стратегиялық ынтымақтастық туралы келісім жасады. Мұнан басқа ауылшаруашылық өнімдерін импорттау және экспорттау жөнінде маңызды келісімдерге қол қойылды. Бұл қазақстандық кәсіпорындарды Қытай нарығына тікелей тәуелді болудан сақтандырды.

Сонымен қатар, Қытайдың «Бір белдеу, бір жол» бастамасына қатысу арқылы қазақстандық кәсіпорындар Транскаспий халықаралық көлік бағыты сияқты халықаралық сауда жолдарына қол жеткізді. Нақты деректерге сүйенсек, 2024 жылы Транскаспий халықаралық көлік бағытындағы жүк тасымалдау көлемі өткен жылмен салыстырғанда 62%-ға өсті [11, 54-74 бб.]. Бұл Қазақстанның Еуразиядағы көлік және логистикалық база ретінде нығайып келе жатқанын көрсетеді. Әрі қазақстандық кәсіпорындарға логистикалық шығындарды азайтуға және халықаралық бәсекеге қабілеттілігін арттыруға маңызды қолдау көрсетеді.

Инфрақұрылым құрылысы және логистиканы оңтайландыру

Инфрақұрылымды дамыту саласындағы ынтымақтастық қазақстандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың материалдық негізі болып табылады. Қазақстан Қытайдың «Бір белдеу, бір жол» бастамасына қатысу арқылы көлік, энергетика және коммуникация сияқты инфрақұрылым салаларда кең ауқымды ынтымақтастықты жүзеге асырды. Бұл жобалар арқасында Қазақстанның бизнес ортасы, кәсіпорындардың жұмыс істеу жағдайларында айтарлықтай даму болды. Көлік және логистика саласында екі ел шекара аралық теміржолдар, автомобиль жолдары, логистикалық құрылым қатарлы бірқанша ірі көлемдегі инфрақұрылымдық жобаларды бірлесіп жүзеге асырды. Бұл жобалар Қазақстанның транзиттік көлік әлеуетін айтарлықтай арттырып, Еуразия көлік және логистикалық желісіндегі орнын одан ары нығайта түсті.

Логистиканы оңтайландыру бизнестің операциялық тиімділігін арттырудың кілті болып табылады. Екі ел арасындағы ынтымақтастық арқылы Қазақстан тек аппараттық инфрақұрылымын жақсартып қана қоймай, сонымен қатар логистикалық басқарудың озық технологияларын енгізді.

Мәселен, халықаралық автомобиль тасымалына электрондық рұқсат беру жүйесін іске қосты. Бұл жағдайлар шекарааралық тасымалдау рәсімдерін айтарлықтай жеңілдетті және кедендік ресімдеу тиімділігін арт-

тырып, олардың жеткізу тізбегінің уақытын қысқартып, нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін күшейтті. Мұндай тиімділіктер қазақстан бизнесінің логистикалық шығындарды айтарлықтай жеңілдетті.

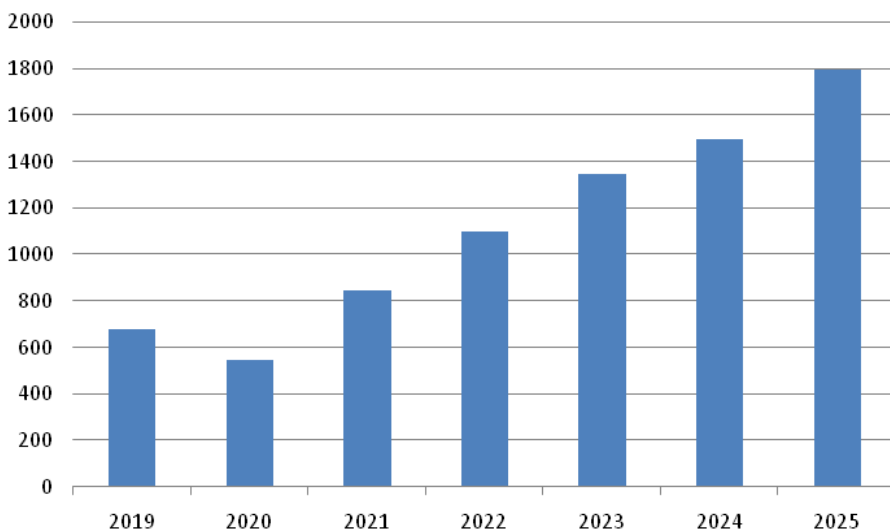
3-кесте. Қытай-Қазақстан ынтымақтастығы арқылы Қазақстандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың әртараптандырылған тәсілдері

Жол түрлері	Негізгі мазмұн	Ықпалын бағалау	Типтік жағдайлар
Технология трансферті	Өндіріс технологиясы, техникалық оқыту, инженерлік алмасулар	Технологиялық инновация мүмкіндіктерін және өндіріс тиімділігін арттыру	Жиң лүй жолаушылар автокөлігі KD жобасы
Өнеркәсіптік тізбек интеграциясы	Аймақтық өнеркәсіптік тізбектерге интеграциялану, нарық желісін кеңейту	Нарықты дамыту мүмкіндіктері мен тұрақтылығын нығайту	Мұнай өңдеу саласындағы ынтымақтастық
Инфрақұрылым құрылысы	Көлік, энергетика, логистика нысандарын салу	Операциялық ортаны жақсарту, логистикалық шығындарды азайту	Қытай-Еуропа теміржол экспресс торабы
Еңбеккүш ресурстарын дамыту	Кәсіби тәрбиелеу, шетелде оқу, біліктілікті арттыру	Қызметкерлердің сапасы мен корпоративтік басқару деңгейін арттыру	Су ресурстары бойынша дарындылар тәрбиелеу

Еңбеккүш ресурстарын дамыту және таланттарды тәрбиелеу

Еңбеккүш ресурстар отандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың маңызды түйіндерінің бірі болып табылады. Қазақстан мен Қытайдың экономикалық және сауда ынтымақтастығы таланттарды тәрбиелеп жетілдіруге, еңбеккүш ресурстарын дамытуға, әртүрлі бірлескен жобалар арқылы қазақстандық кәсіпорындардың кәсіби деңгейін өсіруге баса мән берілді. Мысалы, Қазақстан Рес-

публикасы су ресурстары және ирригация вице-министрі Нұрлан Жанұзақұлы Алдамжаров су ресурстарын нығайтуды көздеген бірқатар нақты шаралардың жасалғаны туралы айта келіп: «Биыл Power China компаниясымен қол қойылған өзара селбестік, тәжірибе алмасу туралы меморандум аясында 125 қазақстандық су маманы біліктілігін арттыру үшін Қытайға барды. Бұл ынтымақтастық бұдан кейінгі жылдарда да жалғасын табады» [12, 208 б.], – деп мәлімдеді.

2-диаграмма. Қазақстандық кәсіпорын мамандарының Қытайда білім асыру санының өзгеруінің сызықтық диаграммасы, 2019-2025 жж.

Білім беру саласындағы ынтымақтастық – еңбеккүш ресурстарын дамытудың маңызды бір түйіні болып саналады. Қазіргі таңда Қытайда 4000-нан астам қазақстандық студент білім алуда [13]. Бұл студенттер Қытай тілі мен мәдениетін үйреніп қана қоймай, сонымен қатар инженерия, технология және экономикалық басқару сияқты әртүрлі салаларда кеңінен тәжірибе жинақтайды, осылайша қазақстандық кәсіпорындарды жоғары білікті мамандармен қамтамасыз етеді. Қазір Қазақстан мен Қытай екі елдің университеттері түрлі жобалар, яғни мемлекеттік жоспарлар бойынша мамандар тәрбиелеп келеді. Мысалы, Ланьжоу технологиялық университеті мұнай мамандарын оқыту үшін қазақстандық мекемелермен серіктестік орнатып, қазақстандық энергетикалық компаниялардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға күш қосып, үздік мамандар әзірлеуге қолдау көрсетті.

Кәсіпорын деңгейінде өнеркәсіптік кооперация жобалары арқылы кәсіптік жақтан тәрбиелеу – қазақстандық кәсіпорын жұмыскерлерінің кәсіби біліктілігін арттырудың тиімді тәсілі. Мәселен, «Қытайлық компаниялар мен Қазақстандағы КД жобасының тәжірибе алмасуы – Қазақстандық инженерлердің техникалық деңгейі мен басқару қабілетін айтарлықтай арттырды» [14, 56-62 б.]. Мұнан сырт, нақты жобаларға негізделген оқытудың бұл түрі мақсатты және практикалық болып, қазақстандық кәсіпорындардың бизнес жақтағы мүмкіндіктерін де күшейтті.

Зерттеу нәтижелері бойынша ұсыныстар, теориялық тұжырымдар

Талқылау кезеңінде талданған материалдарға сүйене отырып, төмендегідей зерттеу нәтижелерін ұсынамыз:

Қазақстан мен Қытай арасындағы сауда-экономикалық ынтымақтастықтар айтарлықтай жетістіктерге жеткен болса да, отандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруда әлі де көптеген қиындықтарға тап болып отыр. Осы мәселелерді талқылау кезеңіндегі мазмұндармен бірлестіре отырып, мынадай бірқанша жақтан түйіндеп көрсетеміз.

Біріншіден, сыртқы ортаның ықпалы белгілі жақтан қиындықтар тудырды. Мәселен, Жиң лұй жолаушылар автокөлік компаниясының шетелде сату жөніндегі ди-

ректоры Жиян Анмин шетелдік нарық «Сауда кедергілері күшейген сайын өнім құны артады да, біздің бәсекеге қабілеттілігімізді белгілі дәрежеде төмендетеді» [15, 78-90 бб.], – дейді. Кейбір елдер өздерінің автомобиль өнеркәсібі мен отандық экономиканы дамыту қажеттілігіне байланысты автомобиль қосалқы бөлшектеріне арналған импорт саясатына өзгеріс енгізді. Бұл факторлар Қазақстан мен Қытай ынтымақтастығының тұрақтылығына әсер етеді және қазақстандық кәсіпорындардың жаһандық бәсекелестікке қатысуына қиындықтар туғызады.

Екіншіден, технологияларды игеру мен олардың қуаттарын трансформациялауда әлі де үлкен қиындықтар сақталды. Мұны енді бір жағынан, Қазақстандық кәсіпорындардың технологияларды игеру және қайта инновациялау жағындағы сақталған кемшіліктерден көреміз. Бұл кемшіліктер ынтымақтастықтың әлуетін толық жүзеге асыруды белгілі жақтан кедергі келтіреді. Мысалы, мұнай секторында, Қазақстан мұнай ресурстарына соншалық бай болса да, оның мұнай компанияларында әлі де технологиялық инновациялық мүмкіндіктер жетіспейді. Сондай-ақ еңбеккүш ресурстары, капиталды пайдалану факторлары, ақпараттық технологиялар тағы басқа көптеген аспектілерден қиындықтарға тап болады.

Үшіншіден, инфрақұрылым мен институционалдық ортаның жетіспеушілігі де бірқатар зиян әкеледі. Қазақстан мен Қытай екі ел инфрақұрылымдық ынтымақтастықта айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізген болса да, логистика тиімділігі, кедендік рәсімдеуді жеңілдету, бизнесті реттеу ортасын жақсарту қатарлы көптеген салаларда әлі де түзетуге тиісті олқылықтар сақталып отыр. Бұл факторлар кәсіпорынның операциялық тиімділігі мен бәсекеге қабілеттілігінің артуына ықпал жасайды.

Жоғарыда айтылған мәселелерді шешу үшін келесі кезекте мынадай нақты шараларды қолдануды ұсынамыз:

1. Технологиялық инновациялар мен жергілікті ғылыми-зерттеу, тәжірибелік-конструкторлық жұмыстар саласындағы ынтымақтастықты нығайту.

Мұнда Қазақстан мен Қытай кәсіпорындары бірлесіп жүргізіп отырған ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарды онан ары күшейтіп, отандық

нарық қажеттіліктері мен жағдайларына бейімделген технологиялық инновацияларды жүргізуді дамыта түсу қажет. Мысалы, мұнай кәсіпорындарының бәсекеге қабілеттілігін арттырумен бірге, қазақстандық мұнай кәсіпорындарының күшті және әлсіз жақтарына талдау жасап, олардың бәсекеге қабілеттілігіне ықпал жасайтын факторларды анықтауымыз керек. Осылай істегенде ғана бұл мәселелерде өнімді нәтижелерге қол жеткізуге болады.

2. Кәсіптік мамандарды жетілдіру мен алмасу механизмін жетілдіру.

Бұл үшін әуелі «Қазақстан мен Қытай білім беру саласындағы ынтымақтастықтың ауқымын кеңейтіп, сапасын жақсартуымыз қажет» [16, 53-67 бб.]. Бұл – қазақстандық жастарды Қытайда оқуға ынталандырып қана қоймай, сонымен бірге отандық кәсіпорындар үшін жоғары деңгейдегі техникалық және басқарушы кадрларды көбірек тәрбиелеп жетілдіруге мүмкіндік тудырады. Бұл саладағы ынтымақтастықта қазірдің өзінде зор ілгерілеушіліктер көрініп отыр. Мысалы, өткен жылдары 125 қазақстандық жас маман су шаруашылығы бойынша Қытайда біліктілікті арттыру курстарына қатысты. Сондықтан мұндай ынтымақтастықтар үздісіз жалғасын табуы және ауқымы кеңейтілуі керек.

3. Бизнес ортасы мен ынтымақтастық тетіктерін оңтайландыру.

Қазақстан үкіметі қытайлық инвестицияларды көбірек тарту үшін инвестициялық ортаны үздіксіз жақсартумен қатар, ашық және тұрақты қолдау көрсеткенде ғана оларды тартуға болады. Қытайлық инвестицияларды көбірек тартқанда ғана отандық технологиялар трансфертін және жергілікті әлеуетті арттыруға мүмкіндік туады. Осы тектес нақты шараларды қолдану – Қазақстандық кәсіпорындардың жалпы бәсекеге қабілеттілігін арттыруға көп көмегі тиеді.

Қорытынды

Екіжақты қарым-қатынастың маңызды ажырамас бөлігі ретінде Қазақстан мен Қытайдың экономикалық және сауда ынтымақтастығы отандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға терең ықпал етеді. Сауда және инвестиция, энергетикалық ынтымақтастық, инфрақұрылымдық байланыс, өндірістік техно-

логияларды трансферттеу сияқты әртүрлі салалардағы ынтымақтастық арқылы қазақстандық кәсіпорындар – технологиялық тәжірибе, нарықтық басқару, кәсіптік мамандарды жетілдіру тағы басқа көп жақтардан өздеріне пайда жеткізді. Бұл олардың технологиялық инновацияларын, нарықты дамыту мүмкіндіктерін және халықаралық бәсекеге қабілеттілігін айтарлықтай арттырды.

Мақалада алға қойылған мәселелерге негізделе отырып, қазақстандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың негізгі жолдары туралы төмендегідей қорытынды шығарамыз.

1) Технологияларды трансферттеу және инновациялық әлеуетті арттыру арқылы негізгі технологиялық мүмкіндіктерді нығайту;

2) Кәсіпорындардың өнеркәсіптік тізбекті интеграциялау, нарықты кеңейту арқылы аймақтық және жаһандық құндылықтардың интеграциялануына көмектесу;

3) Инфрақұрылымды дамыту және логистиканы оңтайландыру арқылы оның қолданыс шығындарын барынша азайту;

4) Еңбекқұш ресурстар дамытумен қоса, кәсіптік мамандарды үздіксіз тәрбиелеп жетістіру арқылы отандық кәсіпорындардың жалпы сапасын жақсарту.

Келешекте, Қазақстан мен Қытай «Бір белдеу, бір жол» бастамасын бірлесін құрудың жоғары деңгейдегі сапалы жұмыстарын тереңдете жүргізіу арқылы екі ел арасындағы түрлі ынтымақтастықты анағұрлым тереңдете түсуге жол ашады. Бұл әрекеттестіктер тереңдеген сайын, жасыл энергия, цифрлық экономика, жоғары технологиялар сияқты дамып келе жатқан салалардағы ынтымақтастық одан әрі нығая түседі деп күтілуде. Әсіресе, машина жасау, өнеркәсіп, энергетика, жасыл технологиялар, цифрландыру, агроөнеркәсіптік кешендер және аэроғарыш сияқты салалардағы ынтымақтастықтың кең перспективалары да күн санап жандануда. Бұл дамып келе жатқан салалардағы ынтымақтастық отандық кәсіпорындардың трансформация мен жаңғыртуға қол жеткізуіне, сондай-ақ олардың дәуірлік бәсекеге қабілеттілігін арттыруына жаңа орайлар береді.

Сонымен қатар, Қазақстан үкіметінің «2025-2040 жылдарға арналған мұнай өңдеу өнеркәсібін дамытудың ұлттық жоспары» да осы мақсатта құрылған. Қазақстан мен Қытай екі ел арасындағы ынтымақтастық

тереңдеген сайын, отандық кәсіпорындар технологиялық жағынан ілгерлеуге, басқару жағында іскерлікке және нарықты кеңейтуде үлкен жетістіктерге қол жеткізеді деп күтілуде, бұл тек ішкі нарықтағы өз орнын нығайтып қана қоймай, сонымен қатар халықаралық нарықта бәсекелестік артықшылыққа ие болады.

Қорытып айтқанда, Қазақстан мен Қытай сауда-экономикалық ынтымақтастығының тәжірибесі теңдікке, өзара тиімділікке және ортақ дамуға негізделген. Сондықтан екі елдің түрлі саладағы ынтымақтастығы – отандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін тиімді түрде арттыра алатынын, Қазақстан экономикасын әртараптандыру мен тұрақты дамытуға күшті серпін бере алады деп сенім артамыз.

Әдебиеттер тізімі

1 沙赫拉特·努雷舍夫. (2024). 哈中经贸合作现状与展望. 哈萨克斯坦驻华大使馆新闻发布会, (1).

2 Дүйсен, Ғ. М., & Айтжанов, Д. А. (2025). Орталық Азия елдері арасындағы ынтымақтастықты кеңейтуге аймақ ішіндегі импульсті ілгерілету. ҚазҰУ Хабаршысы. Шығыстану сериясы, (113)(2). <https://doi.org/10.26577/JOS202511325>

3 Cio, X. (2023). Transformation of Chinese enterprises: Ideology, efficiency, and instrumentalism in the reform process. *International Journal of Social and Cultural Studies*, (4), 63–94.

4 Zhao, S. (2004). China's red capitalists: The political economy of private entrepreneurs in China (pp. 13–34). Cambridge University Press.

5 Жұманғарин, С. (2025, 17 маусым). Қытайдан Еуропаға жерүсті жүк тасымалының 80%-дан астамы Қазақстан аумағы арқылы өтеді. Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі. <https://www.gov.kz/memleket/entities/economy/press/news/details/>

6 王晓宇. (2024). “一带一路”框架下中哈制造业产能合作研究. 欧亚经济, (1), 45–55.

7 安敏. (2024). 在金旅客客哈萨克斯坦KD项目投产仪式上的发言. 中哈产能合作论坛, (2).

8 Нұртілеу, М. (2025, 14 қараша). Бейжіңде Қазақстан мен Қытай арасындағы инвестициялық және сауда-экономикалық ынтымақтастықтың негізгі мәселелері талқыланды. Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрлігі. <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/news/details/1105678>

9 孙伟. (2024). 中国对哈萨克斯坦直接投资的技术溢出效应研究. 新疆大学学报, (3).

10 Li, X. (2025). The role of startup projects in the economic development of the East counties. Қазақстан шығыстануы ғылыми журналы, 14(2), 115. <https://doi.org/10.63051/kos.2025.2>

11 Zhang, X., Yi, G., Zhang, X., & Yi, G. (2024). Start-up and innovation ecosystem in China. *Science, Technology and Society*, 29(1), 54–74.

12 Mayer, S. (2021). Cooperation from outside: Security regionalism in Central Asia and its limits. *Central Asian Affairs*, 8, 203–228.

13 Jiang, S. (2024). “一带一路”倡议与上海合作组织: 理念嵌入与合作实践. 爱思想. <https://www.aisixiang.com/data/153564.htm>

14 胡辉. (2023). 中国客车企业国际化经营中的技术转移模式研究——以金旅客客为例. *国际经济合作*, (3), 56–62.

15 李建军. (2023). 中欧班列对中亚国家物流竞争力的影响分析. *国际贸易问题*, (3), 78–90.

16 Zhao, S. (2011). China's approaches toward regional cooperation in East Asia: Motivations and calculations. *Journal of Contemporary China*, 20(68), 53–67.

Transliteration

1 Shahelate Nuereshefu. (2024). Ha Zhong jingmao hezuo xianzhuang yu zhanwang [Current Status and Prospects of China–Kazakhstan Economic and Trade Cooperation]. Haerkezisitan Zhu Hua Dashiguan Xinwen Fabuhui [Press Conference of the Embassy of Kazakhstan in China], (1). (In Chinese).

2 Düisen, G. M., & Aitjanov, D. A. (2025). Ortalyq Aziya elderi arasyndaғы yntymaqstasyqty keñeituе aimaq ishindegi impulstı ilgeriletu [Promoting Intra-Regional Momentum to Expand Cooperation among Central Asian Countries]. QazUU Khabarshysy. Shygystanu seriіasy, (113)(2). <https://doi.org/10.26577/JOS202511325> (In Kazakh).

3 Cio, X. (2023). Transformation of Chinese enterprises: Ideology, efficiency, and instrumentalism in the reform process. *International Journal of Social and Cultural Studies*, (4), 63–94.

4 Zhao, S. (2004). China's red capitalists: The political economy of private entrepreneurs in China (pp. 13–34). Cambridge University Press.

5 Zhumangarin, S. (2025, June 17). Qytaidan Europaға jerüstі жүk tasymalyrıń 80%-dan astamy Qazaqstan aumaғы arqyly ótedi [More than 80% of Overland Freight from China to Europe Passes through Kazakhstan]. Qazaqstan Respublikasy Ulttyq ekonomika ministrliги [Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan]. <https://www.gov.kz/memleket/entities/economy/press/news/details/> (In Kazakh).

6 Wang, Xiaoyu. (2024). “Yidai yilu” kuangjia xia Zhong Ha zhizaoye chan neng hezuo yanjiu [Research on China–Kazakhstan Manufacturing Capacity Cooperation under the Belt and Road Initiative]. *Ouyazhou Jingji [Eurasian Economy]*, (1), 45–55. (In Chinese).

7 An, Min. (2024). Zai Jinlü keyunche Hasakesitan KD xiangmu toutou chan yi shi shang de fayan [Speech at the Launch Ceremony of the Golden Dragon Bus KD Project in Kazakhstan]. Zhong Ha Channeng Hezuo Luntan [China–Kazakhstan Production Capacity Cooperation Forum], (2). (In Chinese).

8 Núrтіleу, M. (2025, November 14). Beijingde Qazaqstan men Qytai arasyndaғы investitsiyalyq jáne sauda-ekonomikalyq yntymaqstasyqtyń negizgi máseleleri talqylandy [Key Issues of Investment and Trade and Economic Cooperation between Kazakhstan and China Discussed in Beijing]. Qazaqstan Respublikasy Syrtqy ister ministrliги [Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan]. <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/news/details/1105678> (In Kazakh).

9 Sun, Wei. (2024). Zhongguo dui Hasakesitan zhijie touzi de jishu wa yi xiao ying yanjiu [Research

on the Technology Spillover Effects of Chinese Direct Investment in Kazakhstan]. Xinjiang Daxue Xuebao [Journal of Xinjiang University], (3). (In Chinese).

10 Li, X. (2025). The role of startup projects in the economic development of the East counties. Қазақстан шығыстануы ғылыми журналы, 14(2), 115. <https://doi.org/10.63051/kos.2025.2>

11 Zhang, X., Yi, G., Zhang, X., & Yi, G. (2024). Start-up and innovation ecosystem in China. Science, Technology and Society, 29(1), 54–74.

12 Mayer, S. (2021). Cooperation from outside: Security regionalism in Central Asia and its limits. Central Asian Affairs, 8, 203–228.

13 Jiang, S. (2024). “Yidai yilu” changyi yu Shanghai hezuo zuzhi: Linian qianru yu hezuo shijian [The Belt and Road Initiative and the Shanghai Cooperation Organisation: Conceptual Integration and Cooperation in Practice]. Aisixiang. <https://www.aisixiang.com/data/153564.htm> (In Chinese).

14 Hu, Hui. (2023). Zhongguo keche qiye guojihua jingying zhong de jishu zhuan yi moshi yanjiu—yi Jinlü keche wei li [Research on Technology Transfer

Models in the International Operations of Chinese Bus Companies: The Case of Golden Dragon Bus]. Guoji Jingji Hezuo [International Economic Cooperation], (3), 56–62. (In Chinese).

15 Li, Jianjun. (2023). Zhong Ou banlie dui Zhongya guojia wuli jingzhengli de yingxiang fenxi [Analysis of the Impact of China–Europe Freight Trains on the Logistics Competitiveness of Central Asian Countries]. Guoji Maoyi Wenti [Journal of International Trade], (3), 78–90. (In Chinese).

16 Zhao, S. (2011). China’s approaches toward regional cooperation in East Asia: Motivations and calculations. Journal of Contemporary China, 20(68), 53–67.

Авторлардың үлесі

А. Еркін - зерттеу тұжырымдамасын әзірлеу, теориялық-әдіснамалық негізін айқындау, тақырып бойынша ғылыми әдебиеттерді талдау. **Ғ.М. Дүйсен** - мақаланың жалпы жазылу жағына жетекшілік ету және журнал талаптарына сәйкес мақаланы рәсімдеу, техникалық түзетулер.

АВТОРЛАР ЖАЙЛЫ АҚПАРАТ

Арайнұр Еркін

PhD докторант, ҚР ҒЖБМ ҒК Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, Алматы, Қазақстан, email: araynur73@163.com, ORCID ID: 0000-0003-4500-9626

Ғалымжан Мұстахимұлы Дүйсен

доцент, экономика ғылымдарының докторы, ҚР ҒЖБМ ҒК Р.Б.Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, Алматы, Қазақстан, email: galym.m.duisen@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4352-0482

Арайнұр Еркін

PhD докторант, Институт востоковедения имени Р. Б. Сулейменова КН МНВО РК, Алматы, Казахстан, email: araynur73@163.com, ORCID ID: 0000-0003-4500-9626

Ғалымжан Мустахимұлы Дүйсен

доцент, доктор экономических наук, Институт востоковедения имени Р.Б. Сулейменова КН МНВО РК, Алматы, Казахстан, email: galym.m.duisen@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4352-0482

Arainur Yerkin

PhD Student, R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies, Almaty, Kazakhstan, email: araynur73@163.com, ORCID ID: 0000-0003-4500-9626

Galymzhan Duisen

Associate Professor, Doctor of Economic Sciences, R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies, Almaty, Kazakhstan, email: galym.m.duisen@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4352-0482

